

İBTİDÂ'

İBTİDÂ'

(bk. BİD'AT).

İBTİDÂ

(bk. VAKF ve İBTİDÂ).

İBTİDÂ-i ALTMİŞLİ

Süleymaniye Medresesi'nin kurulmasından sonra ihdas edilen altmış akçe yevmiyeli müderrislik derecesi

(bk. MEDRESE).

İBTİDÂ-i DÂHİL

Osmanlı medrese sisteminde ikinci kademeyi oluşturan dâhil medresesinde müderrislik yapanların derecesi

(bk. MEDRESE).

İBTİDÂ-i HÂRİC

Osmanlı medrese sisteminde ilk kademeyi oluşturan hâriç medresesinde müderrislik yapanların derecesi

(bk. MEDRESE).

İBTİLÂ

(bk. BELÂ).

İBYÂNÎ

(الإباني)

Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Ahmed b. İbrâhîm el-İbyânî et-Tûnisî (ö. 352/963)

Mâlikî fakihî.

Tunus yakınlarında bugün mevcut olmayan İbyâne (İbbiyâne, Vibiana) köyünde doğdu. Tunus'ta yaşadı. Yahyâ b. Ömer el-Kinânî, Himâs b. Mervân, Ahmed b. Ebû Süleyman, İbnü'l-Lebbâd, Dâvûd es-Savvâf ve Hamdîs el-Kattân gibi âlimlerden ders aldı. Zamanında Mâlikî mezhebini en iyi bilen âlimlerden biri ve bu mezhebin fetva mercii oldu. Asîlî, Ebû'l-Hasan el-Kâbisî, İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî, Saïd b. Meymûn, İbnü't-Tebbân, İsâ b. Saâde ve Ebû'l-Hasan el-Levâtî onun talebelerinden bazılarıdır. Kâbisî hocasını çok takdir

eder, İbn Ebû Zeyd de Kayrevan'da zor meselelerle karşılaştığında ona mektup yazarak görüşünü sorardı. İbyânî'nin, mezhepteki görüşleri bilmenin yanında fikhî hükümlerin istinbatı konusunda da üstün bir kabiliyete sahip, rivayet hususunda güvenilir bir kimse olduğu ve İmam Şâfiî'nin görüşlerine meylettği kaydedilir.

İbyânî hacca gittiği sırada Mısır ulemâsının teveccühüne mazhar oldu. Yönetimi zulüm yapmakla itham ettiği halde huzuruna çıkarıldığı Kâfûr el-İşşîdî, İbn Şa'bân el-Kurtî'nin, "Elli yıldan beri Nil'in bu yakasına ondan daha âlim bir kimse gelmemiştir" diyerek tanıttığı İbyânî'ye saygı gösterdi. Uzun bir ömür süren İbyânî, Ağlebîler'in son dönemleriyle Fâtımîler zamanındaki olumsuz siyasî ortamın da etkisiyle yönetimden uzak durarak ilmî faaliyetlerini sürdürdü; Fâtımî Hükümdarı İsmâil el-Mansûr'un Kayrevan kadılığı teklifini kabul etmedi. 100 yaşlarında iken 352 (963) yılında vefat eden İbyânî'nin, Tunus yakınlarındaki köyünün bulunduğu yerde bugün Hüreybe diye bilinen mevkide bulunan türbesi Sîdî İbyânî adıyla anılır. Kâdî İyâz, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed el-Mâlikî'den naklen onun 361 (972) yılında öldüğüne dair bir rivayet kaydediyorsa da (*Tertibü'l-medârik*, III, 352) Mâlikî'nin İbyânî'den de çeşitli nakillerde bulunduğu Kuzey Afrika ulemâsı ve mutasavvıflarıyla ilgili *Riyâzü'n-nüfûs* adlı eserinin bugüne ulaşan kısmında İbyânî'nin biyografisi yer almamaktadır.

İbyânî'nin günümüze intikal eden *Mesâ'ilü's-semâsire* (*Tertibü's-semâsire*) adlı bir risâlesi bilinmektedir. Mal satımında aracılık yapan simsarlarla (dellâl) ilgili olarak kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları ihtiva eden eserin Tunus Dârü'l-kütübü'l-vataniyye (nr. 8294), Rabat el-Hizânetü'l-âmme (nr. K. 33/2, vr. 210-229) ve Fas'ta Hizânetü'l-Karaviyyîn'de (nr. 817/1) çeşitli nüshaları bulunmaktadır. İbn Râşid el-Kafsî'nin *el-Fâ'ik fî ma'rifeti'l-aşkâm ve'l-vesâ'ik*, Venşerîsî'nin *el-Mî'yârü'l-mu'rib* (VIII, 355-364) adlı eserlerinde birer özetini verdikleri risâle önce İbrâhîm es-Sâmerrâî ("Risâle fi's-semere ve's-simsâr ve aşkâmih", *Mecelletü Külliyyeti's-şerî'a*, sy. 1 [Bağdad 1385/1965], s. 65-84), daha sonra anılan iki özetle birlikte Muhammed el-Arûsî el-Matvî (bk. bibl.) tarafından neşredilmiştir. Osman el-Ka'k, Kafsî'nin yaptığı özeti *el-Âlemü'l-edebî*'de yayımlamıştır (sy. 18, 20 [1354/1936]).

BİBLİYOGRAFYA :

İbyânî, *Mesâ'ilü's-semâsire* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1992, neşredenin girişi, s. 5-16; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 160; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, III, 346-352; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzhebe*, I, 425-427; Venşerîsî, *el-Mî'yârü'l-mu'rib*, Beyrut 1401/1981, VIII, 355-364; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 85; Muhammed Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûtâti Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1400/1980, II, 490; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, I, 44-45; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l-idâriyye* (Özel), II, 286; Hâdî ed-Derkâş, *Ebü Muhammed 'Abdullâh b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî: Hayâtühü ve âşâruhu*, Beyrut 1409/1989, s. 68, 139-140, 275; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Kitâbü'l-Ömr fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tünisiyyîn* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî - Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, s. 637-640; Muhammed en-Neyfer, *'Unvânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, I, 117-119; H. R. Idris, "Deux juristes kairouanais de l'époque ziride: Ibn Abi Zaid et Al-Qâbisî (X^e-XIe siècle)", *Annales de l'Institut d'études orientales*, XII, Alger 1954, s. 132-133, 174.

AHMET ÖZEL

İCAB

(الإيجاب)

Kabul ile birlikte hukukî işlemlerin kurulmasını sağlayan irade beyanı anlamında fikh terimi (bk. İRADE BEYANI).

el-İCÂBE

(الإجابة)

Bedreddin ez-Zerkeşî'nin (ö. 794/1392), bazı sahâbîlerin hatalı rivayetleriyle ilgili olarak Hz. Âişe'nin tashihlerini ihtiva eden eseri.

Tam adı *el-İcâbe li-irâdi me'stedrekethü 'Âişe 'ale's-şahâbe* olan eserde Hz. Âişe'nin çoğu sahâbî, bir kısmı tâbiî olan bazı kimselerin rivayet, görüş ve fetvalarıyla ilgili düzeltmeleri konu edilmektedir. Üç bölümden ve otuz yedi fasıldan meydana gelen kitabın birinci bölümünde Hz. Âişe'nin hayatı ve üstün vasıfları hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde onun Hz. Ömer, Ali, Abdullâh b. Abbas, Abdullâh b. Ömer, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Hüreyre gibi yirmi üç sahâbînin rivayet ve fetvasına dair tashihleriyle, Hz. Peygamber'in diğer eşleri Resûlullah'ın mirasını talep ettiklerinde peygamberlerin miras bırakmayacağını söyleyerek yaptığı düzeltme olmak üzere toplam altmış is-tidrâki yer almaktadır. Üçüncü bölümde, namaz kılanın önünden bir kadının geçmesiyle namazın bozulacağı hususunda

Ebû Hüreyre'nin rivayeti, mescidde cenaze namazı, cenazeyi görünce ayağa kalkılması, müt'a nikâhı, alınluk namazı, cuma günü boy abdesti alınması, su ile istincâ, Resûlullah'ın Hz. Ali'ye vasiyeti, Hz. Peygamber'in zilhiccenin onuncu günü oruç tutması ve ramazan gecelerinde kıldığı namazla ilgili tashihleri bulunmaktadır. Hz. Âişe, rivayet ve fetvalarla ilgili tashihlerinde başta Kur'an ve hadis olmak üzere aklı, tarihî gerçekleri ve Arap dilini esas almış, ancak Bedreddin ez-Zerkeşi onun bazı tashihlerinin âlimler tarafından kabul görmediğini belirtmiştir.

Başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Fesevî, Bezâr, Ebû'l Kâsım el-Begavî, Tahâvî, İbn Hibbân el-Büstî, Taberânî, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü'rî, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Ebû Mansûr Abdülmuhsin b. Muhammed el-Bağdâdî gibi âlimlerin eserlerinden istifade edilerek kaleme alınan kitapta yer alan rivayetlerin içinde zayıf olanlar da vardır. Hz. Âişe'nin bu tashih ve tenkitlerinin bir kısmı kabul görmese bile sahâbe döneminde rivayetlerin tenkidinin yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Hz. Âişe'nin düzelttiği yanlışlar ve bu yanlışların hangi sebeplerden ileri geldiğini gösteren istidrâkleri hususunda başka müstakil eserler de bulunmakla birlikte (*DİA*, II, 204) *el-İcâbe* bunların en geniş olup Süyûtî'nin '*Aynü'l-İşâbe fi'stidrâki 'Âişe 'ale's-şahâbe* adlı eseri (Dımaşk 1983) bazı ilâvelerle birlikte bunun telhisi mahiyetindedir. *el-İcâbe* Saîd el-Efgânî tarafından Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'deki (Mecmua, nr. 32) müellif hattı müsvedde nüsha esas alınarak yayımlanmıştır (Dımaşk 1358, 1391/1971, 1401/1980; Beyrut 1390/1970, 1400/1979, 1405/1985). Eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan yazması (Bâyezîd, nr. 7951, vr. 65^b-119^b) daha okunaklı ve tam olup matbu nüshadaki okunamayan yerleri tamamlamaya ve hataları düzeltmeye imkân vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zerkeşi, *el-İcâbe* (nşr. Saîd el-Efgânî), Beyrut 1405/1985, neşredenin girişi, s. 3-20; Nevzat Aşık, *Hazreti Âişe'nin Hadisciliği*, İzmir 1987, s. 39-65; Mehmed S. Hatiboğlu, "Hazret-i Âişe'nin Hadis Tenkidçiliği", *AÜİFD*, XIX (1973), s. 61-62; Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 204.

BÜNYAMİN ERUL

İCÂBİYYE

(bk. DETERMİNİZM).

İCÂD

(الإيجاد)

Örneklessiz olarak yaratma anlamına gelen ve kâinatın yaratılışı için kullanılan terim (bk. YARATMA).

İ'ÇÂM

(الإعجام)

Birbirine benzeyen harflere ayırıcı işaret olarak nokta koyma anlamında terim (bk. MUSHAF).

İCÂRE

(الإجارة)

İslâm borçlar hukukunda menfaatin ücret karşılığında temlik edilmesini konu alan, günümüzde kira, iş ve kısmen de istisnâ' akdine tekabül eden akid.

Daha çok dünyevî karşılıklar için kullanılan ücret ve uhrevî karşılıklar için kullanılan ecîr kelimeleriyle eş anlamlı olan icâre sözlükte "iş karşılığı verilen şey, amelin ivazı" demektir. Bununla birlikte daha yaygın biçimde "kiralamak" anlamında masdar olarak da kullanılır.

Toplumdaki mal ve hizmet ihtiyacının ve arzının tabii bir sonucu olan ve borçlar hukukunun temel akidlerinden birini teşkil eden icâre akdinin bey' akdi gibi uzun bir tarihî geçmişinin olduğu ve farklı toplumlarda değişik hukukî adlandırma ve şekillerle de olsa varlığını koruduğu bilinmektedir. Roma hukukunda tam iki taraflı bir hüsnüniyet akdi olan "locatio conductio", modern hukuktaki âdi kira ve hâsılat kirası akidleriyle istisnâ' (eser, sipariş sözleşmesi) ve hizmet akidlerini içine alacak şekilde geniş bir kapsama sahipti. Locatio conductio ile taraflardan biri, karşı tarafın vermeyi taahhüt ettiği ücret karşılığında ya belirli bir süre için bir eşyanın kullanılmasını sağlamayı veya muayyen bir süre hizmet ifasını ya da belirli bir eser meydana getirmeyi taahhüt etmekteydi. Bu sebeple rızâ bir akid olan locatio conductio doktrinde üçlü bir ayırımı tâbi tutulur. "Locatio conductio rei" ile, kiralayan bir şeyin kullanımını kiracıya temin etme, kiracı da muayyen bir kira bedeli ödeme borcu altına girer. "Locatio conductio operarum" bir kimseye ücret karşılığında belirli bir süre hizmet etme-

yi, "locatio conductio operis" de iş sahibinin vereceği ücret karşılığında bir eser meydana getirmeyi konu alır. Roma hukukunun bu sistemi İsrail hukukunda da ana hatlarıyla korunmuştur. Ahd-i Atik'te İsrâiloğulları arasındaki iş anlaşmalarının ilk örnekleri bulunsu da (Levililer, 19/13; Tesniye, 24/15) konu özellikle Talmud'da işlenmiştir.

İslâm'dan önce Hicaz-Arap toplumunda gerek gayri menkulün gerekse menkul eşyanın, hayvan ve kölenin ücretle kiralanması ve ücretle emek istihdamı âdetinin yaygın olduğu, İslâm dininin de bu konuda köklü bir değişiklik yapmak yerine dinî ve ahlâkî mahiyette bazı ilkeler koyarak garara ve harama yol açan sözleşme şekillerine müdahale etmekle yetindiği bilinmektedir.

Kur'an'da icâre akdiyle ilgili açık bir hükme rastlanmaz. Tekil ve çoğul olarak 105 yerde geçen "ecîr" kelimesiyle genelde uhrevî karşılık ve mükâfat, çok az âyette de dünyevî karşılık ve ücret kastedilir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ecr" md.). Müfessirler ve fakihler, boşanma sonrasında çocuğunu emziren anneye babanın ücret ödemesinden söz eden âyetin (et-Talâk 65/6) sûtanne isticârının, "Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için bazısını bazısına derecelerle üstün kıldık" (*ez-Zuhuf* 43/32) meâlindeki âyetin de ücretle işçi istihdamının meşruiyetine işaret ettiğini söylerler. Yine Kur'an'da, Hz. Mûsâ'nın kayınpederinin (Hz. Şuayb) yanında sekiz on yıl ücretle çalıştığından söz edilmesi de (*el-Kasas* 28/23-29) dolaylı olarak böyle bir anlam taşıyabilir. Hadislerde menkul ve gayri menkul mal kiracılığı, ücretle iş görme ve işçi istihdamı gibi sosyal hayatın tabii gelişimi içinde tezahür eden hukukî ilişkilere değişik vesilelerle temas edildiği, daha çok bu tür hukukî işlemlerin adalet ve hakkaniyete aykırı düşen, gabn, garar ve istismara yol açabilen yönlerine dikkat çekildiği ve bu aksaklıkların giderilmesi yönünde tedbirlerin zikredildiği görülür (Wensinck, *el-Mu'cem*, "ecr" md.). Bundan dolayı Kur'an'da icâre akdine dolaylı bir anlatımla temas eden âyetleri veya yukarıda konu ve amacı zikredilen hadisleri icâre akdinin meşruiyet delili olarak görmek yerine, bunları akdî münasebetlere ve ticarî hayata ilişkin diğer naslarla birlikte insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren her toplumda var olagelen hukukî işlem türünü iyileştirmeyi sağlayıcı tedbirler şeklinde tanıtmak